

Geldschieter van de industrialisatie

Johanna Jacoba Borski-Van de Velde (1764-1846)

Een aansprekend personage in de tijd van burgers en stoommachines is Johanna Borski. Niet in de laatste plaats omdat ze een van de rijkste Nederlanders was in de negentiende eeuw.

Bart den Uyl is redacteur van Kleio.

Borski was een slimme bankier die vooral graag op de achtergrond bleef. Met haar kapitaal stond ze aan de wieg van de industrialisatie van Nederland. Dat maakt het verhaal van Borski interessant voor in de les. Vrouwen waren niet welkom op de effectenbeurs van Amsterdam. De financiële elite in de vroege negentiende eeuw zag een belangrijke taak in het bevorderen van de deugdzzaamheid van de samenleving. Daarom was de strikte scheiding van man en vrouw zo van belang. Vrouwen hadden de taak om moraliteit bij te brengen aan de jeugd.¹ Geen plaats dus voor vrouwen van stand op deze ruige plek op het Rokin, vlak bij een van de grote bordelen van de stad. Johanna Borski had ook weinig kunnen ondernemen op de beurs.

¹ Piet de Rooy, *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813*. (Mets & Schilt, 2002), p. 40.

² 'Een machtige weduwe', televisieserie *De IJzeren Eeuw* (NTR/VPRO, 2018).

³ Joost Jonker, 'Velde, Johanna Jacoba van de (1764 – 1846)', Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland, resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon (2014).

⁴ Ibidem.

'Vanuit haar geparkeerde koets op de Dam stuurde ze haar boekhouder naar binnen om zich te laten vertegenwoordigen'

Portret van Johanna Borski. Geschilderd door Jan Willem Pieneman, 1844. Museum Van Loon, Amsterdam.

Vrouwen waren officieel handelsonbekwaam en anderen moesten namens haar de contracten ondertekenen. Dat hield de rijkste vrouw van Nederland overigens niet tegen om zaken ter plaatse te doen. Vanuit haar geparkeerde koets op de Dam stuurde ze haar boekhouder naar binnen om zich te laten vertegenwoordigen.² Borski was van eenvoudige komaf. Haar vader was een textielkoopman uit de middenstand. In 1790 trouwde ze met Willem Borski,

een makelaar in graan en rijst, die zich razendsnel omhoog werkte tot vaste onderaannemer van het bankiershuis Hope & Co. Willem Borski werd een van de rijkste Amsterdammers, onder andere door de handel in effecten.³ In 1805 kocht hij het landgoed Elswout, vlak bij Haarlem. Het gaf hem internationaal aanzien. Zo kreeg het landgoed hoog bezoek tijdens de Franse bezetting toen keizer Napoleon en zijn vrouw de buitenplaats aandedden. Later zou Johanna Borski het landgoed zodanig uitbreiden met landaankopen dat het een groot deel van de Kennemerduinen omvatte.

Toen Willem in 1814 overleed, kwam Johanna aan het roer te staan van wat de firma Weduwe W. Borski ging heten. Vrouwen aan het hoofd van ondernemingen kwamen vaker voor dan je misschien zou denken. De bancaire wereld van de negentiende eeuw was nog een wereld van familiebedrijven. Weduwen van ondernemers konden zo het bedrijf doorgeven aan de volgende generatie.⁴ Johanna Borski was dat voorlopig echter niet van plan. Pas in 1844, twee jaar voor haar dood, trok ze zich op tachtigjarige leeftijd terug uit de onderneming.

Lege schatkist

Het grote zakelijke vernuft van Johanna Borski blijkt uit haar besluit te investeren in De Nederlandse Bank, een initiatief van koning Willem I. De economie van het Verenigde Koninkrijk der Nederlanden waarvan Willem in 1814 het staatshoofd werd, lag er beroerd bij. Jaren van Franse bezetting hadden de schatkist geen goed gedaan. Sterker nog, de nauwelijks gecentraliseerde overheid had amper een schatkist. De Nederlandse eenheidsstaat was nog flink in aanbouw. Willem I had vele infrastructurele ambities met het jonge koninkrijk. Er moesten investeringen komen in de handel en nijverheid, en er moesten kanalen gegraven worden door het ganse land. De nog op te richten Nederlandse Bank moest die investeringen gaan dragen door leningen aan de staat. Het plan leidde tot ophef onder de bankiers in Amsterdam. Zij zagen de nieuwe bank als een gevaarlijke concurrent. De financiering van De Nederlandse Bank kwam dan ook niet rond. Totdat de weduwe Borski besloot de laatste twee miljoen te

investeren. Borski was toch al niet welkom in de sociëteiten en koffiehuizen van de bourgeoisie en hoefde daarom ook niet te vrezen voor sociale repercussies.⁵ Daarbij dwong ze – in een geheime clause – ook af dat de eerste drie jaar geen nieuwe aandelen zouden worden uitgegeven. Een slimme zet. Het vertrouwen in De Nederlandse Bank steeg en de waarde van de aandelen schoot omhoog. Een portret van Borski hangt nog steeds in de bestuurskamer van De Nederlandse Bank.

In de les

Het leven van Johanna Borski is goed te gebruiken in de les. Het vertelt de geschiedenis van de industriële opbouw van Nederland in de negentiende eeuw. Daarbij is er goed beeldmateriaal voorhanden, dankzij een aflevering van de VPRO-serie *De IJzeren Eeuw*. We zien daar hoe Borski investeerde in de Hollandse IJzeren Spoorweg-Maatschappij, die de eerste spoorlijnen bouwde in Nederland. Ook komt het financiële wanbeleid van koning Willem I in deze aflevering aan de orde. De Tweede Kamer had

toentertijd budgetrecht – ook al vóór de grondwetsherziening van Thorbecke – maar kon geen ministers, laat staan de koning, wegsturen. Bovendien had Willem I geregeld dat hij tien jaar lang geen begroting hoefde voor te leggen aan het parlement.⁶ In 1840 is de Nederlandse staat nagenoeg failliet. De weduwe Borski weet samen met anderen 120 miljoen gulden te verzamelen om de Nederlandsche Handelsmaatschappij en daarmee de Nederlandse staat te redden van een bankroet. Willem I had inmiddels zijn buik vol van het regeren, hij abdiceerde dat jaar en ging met een Belgische gravin in Berlijn wonen. ■

⁵ 'Een machtige weduwe', televisieserie *De IJzeren Eeuw* (NTR/VPRO, 2018).

⁶ Ibidem.

Verder kijken en lezen

'Een machtige weduwe', aflevering van de televisieserie *De IJzeren Eeuw* (NTR/VPRO, 2018), is te zien via NPO.nl. Regie: Godfried van Run en Gerda Jansen Hendriks. Presentatie: Hans Goedkoop.

Geertje Wiersma, *Johanna Borski, financier van Nederland 1764-1846* (Amsterdam 1998).

Een interview met Geertje Wiersma, de biografie van Johanna Borski, is te beluisteren via tinyurl.com/ybg8yzbz (VPRO, *De Avonden*, 27-10-1998).

De Dam met het oude beursgebouw, ca. 1900-1904. Fotograaf onbekend.